

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΗ ΕΤΕΡΕΙΑ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΛΟΠΗΤΡΙ

ΙΔΡΥΤΗΣ : ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ – ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1952

ΕΤ. Δ. ΠΡΕΣ. Κ. Τ. Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΕΥΓΧΡΟΝΟΙ ΦΙΛΟΣΟΦΟΙ

EDUARD SPRANGER *

[ΜΙΑ ΕΒΔΟΜΗΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΑ]

3. Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΦΗΒΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

Με τις «Μορφές ζωής» οικοδομήθηκε μία καινούρια ψυχολογία, ικανή να κατανοήσει την εσώτατη πνευματική ουσία της ατομικής ψυχής, και να κατατάξει τις επί μέρους συγκεκριμένες ατομικότητες σε γενικούς τύπους. *Ολη αυτή η εργασία είχε για θέμα της τον ώριμο και ενήλικον άνθρωπο. *Αλλά η πνευματοκρατική ψυχολογία δεν περιορίζεται στην εξέταση μόνο του προβλήματος αυτού. *Επειδή θεωρεί την ψυχική δομή ως κάτι το οργανικό, επόμενο είναι να θέσει ως αντικείμενο της σπουδής της και την παρακολούθηση της εξελικτικής ανάπτυξεως που εμφανίζει ή ψυχή ως οργανική ένότητα. *Αποστολή λοιπόν της πνευματοκρατικής ψυχολογίας είναι να μάς δώσει τα χαρακτηριστικά της ψυχικής δομής που προσιδιάζουν στα διάφορα εξελικτικά στάδια. Είναι αλήθεια ότι παρόμοιες ψυχολογικές έρευνες είχε να παρουσιάσει και η παλαιότερη ψυχολογία. *Ιδιαίτερα είχαν προσπαθήσει οι ψυχολόγοι να εξακριβώσουν τα ψυχικά χαρακτηριστικά της παιδικής ηλικίας. *Εκείνη όμως η εξελικτική περίοδος που δεν είχε καθόλου έρευνηθεί ήταν η εφηβική ηλικία. Οι μέθοδοι της παλαιότερης ψυχολογίας ήταν ολοκληρωτικά ανεπαρκείς για μία τέτοιαν έρευνα. Το κενό αυτό ήρθε να συμπληρωθεί ο Spranger με το σύγγραμμά του «Η ψυχολογία της εφηβικής ηλικίας» που εξέδθηκε σε πρώτη έκδοση το 1924 και σε 19η τόμ. 1949. Είναι ευτύχημα ότι ο φίλατος καθηγητής κ. Ν. Λούβαρης μετέφρασε στα ελληνικά το σύγγραμμά του το 1927. *Ο κ. Λούβαρης κατόρθωσε να αποδώσει όλες τις λεπτές πνευματικές αποχρώσεις του γερμανικού πρωτοτύπου καθώς και την ποικιλία του συναισθηματισμού που διατηρείται αδιάπτωτος από την αρχή έως το τέλος του βιβλίου. Παραπέμποντας για την πληρέστερη κατατόπιση στην ελληνική μετάφραση θα αρκεσθούμε να υπογραμμίσουμε εδώ λίγα από

τα κυριώτερα σημεία του συγγράμματος αυτού, που παραμένει μοναδικό μέσα στην παγκόσμια ψυχολογική φιλοσοφία.

*Εκείνο που πιστοποιεί, κατά τον Spranger τη μετάβαση από την παιδική στην εφηβική ηλικία, είναι το τραγικό γεγονός της διασπάσεως που επισυμβαίνει ανάμεσα στο «εγώ» και στον «κόσμο». Το μικρό παιδί ζει μέσα στη μακαριότητα του ένωτικού βιώματος. Μέσα στην ψυχή του το «εγώ» και ο «κόσμος» αποτελούν αδιάσπαστην ένότητα. *Επειδή το παιδί δεν αισθάνεται την αντίθεση που υπάρχει ανάμεσα στην φαντασία και στην πραγματικότητα, ή φαντασία του είναι «ένιστική» κατ' αντίθεση προς τη «διαρκική» φαντασία των επομένων σταδίων της ηλικίας. «*Ο παῖς είναι συγκεκλωσμένος ἔτι μεθ' ὄλου αὐτοῦ τοῦ ἐνδομύχου κόσμου πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ πράγματα τοῦ περιβάλλοντος τοῦ ὁποῦ αἰσθησὶν λαμβάνει» (Ψυχ. ἐφ. ἡλικ. μετάφρ. Λούβαρη σελ. 59). Με την έναρξη της εφηβικής ηλικίας διασπάζεται η μαγική αυτή ένότητα που ένοποιεί το εγώ και τον κόσμο. *Ο έφηβος ανακαλύπτει τὸν ἑαυτό του καὶ τὸν ξεχωρίζει ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν ἀντικειμένων καὶ τῶν συνανθρώπων του. Τότε εμφανίζεται ἔμπρὸς στὰ μάτια τῆς ψυχῆς του ὁ ἐσωτερικὸς του κόσμος ὡσάν ἕνα ξεχωριστὸ ἐσωτερικὸ βασίλειον. *Ο ξεχωρισμός δημιουργεί μέσα στην εφηβική ψυχή το συναίσθημα της μονώσεως. *Η ωρίμανση της φυλετικότητας ἀνοίγει ἔμπρὸς του μὴ ἀπέραντη μεταφυσικὴ προοπτικὴ ἀναφερόμενη στὸ ἔρωτικὸ βίωμα καὶ στὸ μυστήριον τῆς διαιωνίσεως τῆς ζωῆς. *Η ἀνακάλυψη τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου γεννᾷ τὴν τάση πρὸς τὴν αὐτοπαρατήρηση καὶ τὴν περισυλλογὴ. Καταλαμβάνεται ὁ ἔφηβος ἀπὸ μὴ τάση φυγῆς καὶ περιχαρᾶσεως μέσα στὸ ἐσωτερικὸ του βασίλειον. *Αλλά ἡ ἐπιθυμία του νὰ διαφυλάξῃ τὴν κυριαρχία του μέσα σ' αὐτὸ ἀπὸ κάθε ἐξωτερικὴ ἐπῆρεια, τὸν κάνει νὰ ξαναγυρίσῃ πρὸς τὴν ἐξωτερικὴ περιοχὴ με πολεμικὴ διάθεση ἀπέναντι τῶν

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενον καὶ τέλος.

πραγμάτων και τῶν προσώπων. Για νὰ ἐπιτύχη στὸν ἀγῶνα του αὐτόν, ἀναγκάζεται νὰ καταρτίσῃ ἕνα σχέδιο ζωῆς. Τὸ μικρὸ παιδί ζῆ ἐπαφιέμενο στὴ συγκυρία τῆς στιγμῆς. Ὁ ἔφηβος πού ἔχει νὰ διασφαλίσῃ τὸ ἐσωτερικὸ του ἐγώ, ρυθμίζει τὴ ζωὴ του σύμφωνα μ' ἕνα σχέδιο. Ἡ πρλεμικὴ ἀγωνιστικὴ του ὁρμὴ τὸν ἀναγκάζει νὰ κἀνῃ ἐμπεριστατωμένη ἀναγνώριση τοῦ περιβάλλοντος καὶ προσαρμογὴ πρὸς αὐτό.

Τὰ κυριώτερα γεγονότα πού σημειώνονται κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας εἶναι τρία. 1ον. Ἡ ἀνακάλυψη τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐγώ. 2ον. Ἡ βαθμιαία γένεση ἑνὸς σχεδίου ζωῆς. 3ον. Ἡ εἰσχώρηση τοῦ ἐφήβου καὶ ἡ προσαρμογὴ του στοὺς ποικίλους τομεῖς τῆς ζωῆς. Ἡ ἐφηβικὴ ἡλικία εἶναι μιὰ τραγικὴ ἐποχὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἀναπτύξεως. Διακατέχεται ἀπὸ τὸ συναίσθημα μιᾶς ἀπεράντου μονώσεως. Ἐπειδὴ ἀνακαλύπτει τὸν ἑαυτό της ὡς κάτι τὸ νεοδημιουργητό, παίρνει πάντοτε κριτικὴ καὶ πολεμικὴ στάση ἀπέναντι στὶς παλαιότερες γενεές καὶ γενικώτερα ἀπέναντι στὴν παράδοση. Ἡ συναίσθηση τῶν ἐφήβων ὅτι ἀποτελοῦν μιὰ νέα γενεὰ μὲ ξεχωριστὴ μοῖρα, γεννᾷ τὴν ὁρμὴ τῆς συσσωματώσεως σὲ ομάδες. Ἐπειδὴ ὁμοῦ τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας εἶναι ἡ ἀδιάκοπη ἐξελικτικὴ πρόοδος πρὸς μιὰν

ἀνωτέρου βαθμοῦ ὠριμότητα, οἱ ἐφηβικὲς ὀργανώσεις ὑπόκεινται σὲ διαρκὴ ἀστάθεια. Μὲ ὀση εὐκολία συγκροτεῖται μιὰ ἐφηβικὴ ὀργάνωση μὲ ἄλλη τὴν εὐκολία καὶ διαλύεται. Ἡ ἐμπλοκὴ στὶς διαταραχὰς τῆς φυλετικότητος, τὸ πρόβλημα τῆς ἐκλογῆς ἐπαγγέλματος καὶ τοῦ ἀπαρτισμοῦ κοσμοθεωρίας προοδίδουν ἕνα βαθύτατο τραγικὸ τόνο στὴν ἐφηβικὴν ἡλικία.

Κανεὶς ἀπὸ τοὺς ψυχολόγους δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ ἐνωτιοθῇ τὶς τραγικὲς αὐτὲς ἀπηχῆσεις πού ἀναπέμπονται ἀπὸ τὶς ἐφηβικὲς ψυχές. Μόνον ὁ Spranger εἶχε τὴν ἐναισθητικὴ ἰκανότητα νὰ εἰσδύσῃ στὰ ἐνδόμυχα βάθη τῆς ἐφηβικῆς ψυχῆς καὶ νὰ μᾶς ἀποκαλύψῃ τὰ μυστικὰ της. Ἐμεινε σὲ ὄλη του τὴ ζωὴ φίλος καὶ πιστὸς προστάτης τῆς νεολαίας. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ ἀξίζει νὰ σημειώσωμε τὴν ψυχικὴ του συγγένεια μὲ τὸν Σωκράτη καὶ τὸν Πλάτωνα. Μᾶς ἔδωκε μιὰ ζωντανὴ ψυχολογία τῆς νεανικῆς ἡλικίας καὶ ἔδειξεν ὅτι οἱ μηχανικὲς συσκευὲς τῆς πειραματικῆς ψυχολογίας καὶ τὰ τεχνητὰ καὶ κοινοτοπικὰ ἐρωτηματολόγια δὲν εἶναι ἰκανὰ νὰ ἀποκαλύψουν τὸ βάθος τῆς ζώσης ψυχῆς. Μόνον ἡ ζωὴ ἢ μπορεῖ νὰ κατανοήσῃ τὴ ζωὴ. Καὶ ὁ Spranger ἀκολουθώντας τὸ παράδειγμα τοῦ Ἰησοῦ ἐστάθηκε πάντοτε φίλος τῆς νεότητος καὶ τῆς ζωῆς.

4. ΟΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ. ΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ ΑΓΩΓΗ, Η ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΙΔΕΑ ΚΑΙ ΤΟ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ

Ἡ μελέτη τῶν φιλοσοφικῶν προβλημάτων ἀποτελεῖ τὸν ἕνα μεγάλο κλάδο τῶν πνευματικῶν ἐνασχολήσεων τοῦ Spranger. Παράλληλα πρὸς αὐτὴ προχωρεῖ σὲ ἀδιάσπαστη ἐσωτερικὴ συνεπαφὴ καὶ ἡ ἐπεξεργασία τῶν παιδαγωγικῶν ζητημάτων. Διδάσκαλός του κατὰ τὰ φοιτητικὰ του χρόνια ἦταν ὁ φιλόσοφος καὶ παιδαγωγός Fr. Paulsen (1848-1908). Παρ' ὄλη τὴν ἐπικράτηση τῶν κοινωνιολογικῶν καὶ θετικιστικῶν θεωριῶν, ὁ Paulsen ἐτόνιζε διαρκῶς ὅτι ἡ ὑπόθεση τῆς ἀγωγῆς εἶναι ζήτημα ἀτομικὸ. Μόρφωση, εἶναι, ἔλεγε, τὸ νὰ πάρῃ ἀρμονικὴ μορφή ὁ ἐσωτερικὸς ἀνθρώπος, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ ἢμπορῇ νὰ ζῆσῃ μέσα σὲ ἕνα κόσμον τοῦ ὠραίου καὶ τοῦ ἀληθινοῦ πού θὰ δημιουργήσῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος. Ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ τελείωση τοῦ ἀνθρώπου στὴν ἐννοια πού τὴν καθώριζεν ὁ Νεοανθρωπισμός. Ὁ Spranger ἐπλούτισε καὶ ἀνέπτυξε τὴν ἀνθρωπιστικὴν βάση τῶν ἀντιλήψεων τοῦ διδασκάλου του μὲ τὴν ἀποφασιστικὴ ἀναδρομὴ στὶς ἰδέες τοῦ W. v. Humboldt, ἑνὸς ἀπὸ τοὺς σημαντικώτερους ἐκπροσώπους τοῦ Νεοανθρωπισμοῦ. Καρποὶ τῶν μελετῶν του τῶν σχετικῶν μὲ τὴν δρᾶ-

ση τοῦ W. v. Humboldt εἶναι δύο συγγράμματά του. Τὸ ἕνα ἐξεδόθηκε στὰ 1908 μὲ τὸν τίτλον «W. v. Humboldt καὶ ἡ ἰδέα τοῦ ἀνθρωπισμοῦ», τὸ δεύτερον στὰ 1909 μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «W. v. Humboldt καὶ ἡ μεταρρυθμισίς τοῦ συστήματος τῆς μορφώσεως». Μὲ τὴν ἀναδρομὴ του αὐτὴ τοποθετεῖται ὁ Spranger στὸ πνευματικὸ κλίμα πού εἶχε δημιουργηθῆ ἀπὸ τὸν Γκαίτε καὶ τὸν Schiller. Οἱ δύο αὐτοὶ ἔξοχοι διερμηνευτὲς τοῦ ποιητικοῦ πνεύματος μαζί μὲ τὸν W. v. Humboldt εἶχαν θέσει ἀντικείμενον τῶν ἐπιδιώξεων τους νὰ ἀνακαλέσουν στὴ ζωὴ τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα. Γιὰ τὸν Schiller ἡ ποιητικὴ δημιουργία τῶν Ἑλλήνων ἀποτελεῖ τὸ ἄριστον μέσον γιὰ τὴν αἰσθητικὴ ἀγωγή τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Γκαίτε, πού εἶχε πολυμερέστερα ἐνδιαφέροντα, ἐθαύμαζε στοὺς Ἑλληνας τὴν ἰκανότητα νὰ συγκεντρώνουν πολυποικίλους πνευματικὲς δυνάμεις σὲ ἀδιάσπαστην ἐνότητα. Τὸ ἀπαράμιλλο πρῶτον τῆς τέχνης τῶν ἦταν «ἡ ἄμεση ἐποπτικὴ θεώρηση τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ κόσμου». Ἀλλὰ τὸν ἐσωτερικὸν θησαυρὸν πού κλείνει μέσα της ἡ ἑλληνικὴ ἀνθρωπιστικὴ ἰδέα τὸν ἔκαμε φανερόν ὁ W. v. Humboldt. Ὁ Spranger ὑπογραμμίζει ὡς ἐ-

ξαιρετικό κατόρθωμα του W. v. Humboldt το ότι ανέπτυξε την ανθρωπιστική ιδέα σε ολοκληρωμένη κοσμοθεωρία και βιοθεωρία. Στα δύο συγγράμματα που έσημειώσαμε, αποκαλύπτεται από τον Spranger κατά ποιόν εξελικτικό ρυθμό η ιδέα της αυτομορφώσεως αναπτύσσεται από τον W. v. Humboldt συνδέονται σε οργανική συνάφεια την ατομικότητα (individualität), την καθολικότητα (Universalität) και την συνολικότητα (Totalität). Εξετάζοντας τα εκπαιδευτικά νομοθετικά μέτρα που έθεσαν ο W. v. Humboldt ως οργανωτής της πρωσοικής παιδείας κατά το 1809-1810, δείχνει ο Spranger ότι το θεμέλιο επάνω στο οποίο είχε οικοδομήσει ο μεγάλος εκείνος μεταρρυθμιστής την ανθρωπιστική ιδέα και ειδικότερα την έννοια της λεγομένης ειδολογικής μορφώσεως ήταν η βαθύτατη γνώση της ελληνικής αρχαιότητας και ο ένθουσιασμός του γι' αυτήν. Η αναστροφή του με τον κλασσικό φιλόλογο Hegne, που είχε εγκαινιάσει την αισθητική μελέτη των έργων της αρχαιότητας, είχε βοηθήσει τον W. v. Humboldt για να εισδύσει στο βάθος της ελληνικής ποιητικής δημιουργίας. Πολύ στενός ήταν ο σύνδεσμός του με τον θεμελιωτή της νεώτερης φιλολογικής επιστήμης τον Fr. A. Wolf. Ο Spranger εξαίρει το γεγονός ότι ο W. v. Humboldt μαζί με τον Wolf υπήρξαν οι κυριώτεροι φορείς του «δευτέρου ανθρωπισμού» που εξεδηλώθηκε στην παιδαγωγική πράξη με την ίδρυση των «ανθρωπιστικών γυμνασίων» και με τη διάδοση της έννοιας της «ειδολογικής μορφώσεως». Η βασική αρχή επάνω στην οποία οικοδομεί το σύστημά του ο δεύτερος ανθρωπισμός είναι η πεποίθηση ότι η ανθρωπιστική μόρφωση έμπραγματώνεται με τη σπουδή των αριστουργημάτων της ελληνικής αρχαιότητας και με την άμεση πρόσ τα ελληνικά κείμενα αναστροφή.

Την πίστη του W. v. Humboldt προς την ανθρωπιστική μόρφωση τη συμεριζεται ανεπιφύλακτα και ο Spranger. Στο βιβλίο που εξέδωσε στα 1951 με τον τίτλο «Παιδαγωγικές προοπτικές» δεν παραλείπει να μιλήσει για τη σημαντικότητα που έχει σήμερα το ανθρωπιστικό γυμνάσιο για την ανάταξη και αποκάθαρση του συγχρόνου πολιτισμού. Ο βαθύτερος σκοπός που θέλει να εξυπηρετήσει το ανθρωπιστικό γυμνάσιο είναι κατά τον Spranger ο ακόλουθος. «Να καταστήσει τον νεαρόν άνθρωπον απρόσβλητον από καθετί το μειονεκτικό». Μέσο για να πραγματοποιηθεί η προφύλαξη αυτή του νέου είναι «η αναστροφή του νεανικού πνεύματος με ένα ξένο αλλά συγγενικό πνεύμα» (σελ. 101 του βιβλίου που έσημειώσαμε). Ο Spranger προσθέτει ότι το νόημα της ανθρωπιστικής παιδείας καθορίζεται με απaráμιλλη έποπτικότητα και ακρίβεια στο ακόλουθο απόσπασμα

από την πέμπτη έπιστολή του Schiller. «Μια ευεργετική θεότητα άρπάζει το νέο από το μητρικό στήθος, τον ανατρέφει με το γάλα μιας καλύτερης έποχής και τον κάνει να ένηλικιωθί και να ώριμάσει κάτω από τον μακρυνό ελληνικό ούρανό. Όταν φθάσει πιά στην άνδρική ηλικία, ξαναγυρίζει στον σύγχρονό του αιώνα ώσαν μια ξένη μορφή, όχι για να τον χαροποιήσει με την εμφάνισή του, αλλά φοβερός ώσαν τον υιόν του Άγαμέμνονος, για να τον αποκαθήρη». Κατά τον ίδιο τρόπο, υπενθυμίζει ο Spranger ότι και ο Νίτσε κατά τη νεανική του ηλικία έχαρακτήριζε το ανθρωπιστικό γυμνάσιο ως «μέσο που φέρνει κάθαρση στο γούστο και στο ήθος». Τα «ιδρύματα της μορφώσεως» είναι εγκαθιδρυμένα κάπου άλλου-και όχι στο χώρο που έχουν ιδρυθή τα «ιδρύματα της βιοτικής ανάγκης».

Ξεκινώντας από τις αντίληψεις του W. v. Humboldt, ο Spranger παρουσίασε μια περίλαμπρη δημιουργική εργασία σχετικά με τα παιδαγωγικά προβλήματα. Στηριζόμενος στα εύρηματα των ψυχολογικών του έρευνών διεσαφήνισε τις έννοιες της μορφώσεως, της άγωγής και κατέστησε φανερή την νομοτέλεια σύμφωνα με την όποια εξελίσσονται και αναπτύσσονται τα παιδευτικά φαινόμενα. Μόρφωση είναι κατά τον Spranger «ή ζώσα και διαρκώς αναπτυσσομένη προσοικείωση όλων των αντικειμενικών αξιών οι όποιες ήμπορούν να συσχετισθούν με τις προδιαθέσεις και τον κύκλο ζωής ενός πνεύματος που εύρίσκειται στην εξέλιξή του». Η συσχέτιση αυτή «αναφέρεται στα βιώματα, στο φρόνημα και στις δημιουργικές δυνάμεις του μορφωμένου ανθρώπου και έχει το σκοπό να τον διαπλάσει σε προσωπικότητα αποτελειωμένη, ικανή για αντικειμενική απόδοση και για αυτοϊκανοποίηση». Η μόρφωση είναι κάτι το ατομικό. Αναφέρεται στη διάπλαση της ατομικής προσωπικότητας. Για να έμπραγματωθί όμως, πρέπει ή ατομικότητα να έρθη σε συνάφεια με τις αντικειμενικοποιημένες μέσα στα πολιτιστικά αγαθά αξίες. Η λειτουργία που κάνει δυνατή τη συσχέτιση αυτή είναι ή άγωγή. Αναλύοντας την έννοια της άγωγής από την άποψη των τελολογικών της επιδιώξεων ο Spranger στο βιβλίο του «Παιδαγωγικές προοπτικές» εύρίσκει μέσα σ' αυτή τρεις μερικούς σκοπούς. Ο πρώτος θέλει να βοηθήσει τη σωματική και ψυχική ανάπτυξη του παιδιού. Αυτή την φροντίδα σημειώνει ο Spranger, την ώνόμαζαν οι παλαιοί «Ελληνες «τροφή». Ο δεύτερος σκοπός της άγωγής είναι ή μεταβίβαση στην νεανική ψυχή των πολιτιστικών αγαθών που έδημιούργησαν οι προγενέστερες γενεές. Η μεταβίβαση των αγαθών αυτών για να έχη παιδαγωγικό αποτέλεσμα δεν πρέπει να γίνεται παθητικά αλλά με ενεργητική προσοικείωση. Ως τρίτη

δυσχερέστερη αποστολή της αγωγής βλέπει ο Spranger την «αφύπνιση του εσωτερικού πνευματικού βίου». Ο πρώτος παιδαγωγός που έθεσεν ως σκοπό της ζωής του να πραγματοποιήσει την αφύπνιση αυτή της ψυχής και τη στροφή της προς το αγαθό ήταν κατά τον Spranger, ο Σωκράτης. Πολύ σωστά, προσθέτει ο Spranger, έχαρακτήρισεν ο Kierkegaard το Σωκράτη ως το μεγαλύτερο κοσμικό παιδαγωγό και τον συνέκρινε με το Χριστό. Αλλά και ο Pestalozzi κατά τη δεύτερα περίοδο της δράσεώς του είχε κατανοήσει ότι η αφύπνιση αυτή της εσωτερικής πνευματικότητας εμπραγματώνεται με τη μεσολάβηση της παιδαγωγικής αγάπης.

Βαδίζοντας επάνω στον ίδιο δρόμο και ο Fichte είχε διδάξει ότι στην ανώτερη ζωή μας ανυψώνει ο θεϊκός έρωσ. Η αγωγή, τονίζει ο Spranger, δεν είναι φαινόμενο που υπόκειται σε μία τεχνολογική νομοτέλεια. Ο συντελεστής που της παρέχει τη θαυμαστή της δυναμικότητα, είναι η παιδαγωγική αγάπη. Κατά τον Spranger η παιδαγωγική αγάπη δεν ήμπορεί να ταυτισθῆ με την έρωτική. Είναι μία αγάπη που παρέχει τη δωρεά της, χωρίς να απαιτηῆ ανταπόδοση. Η προσοχή της στρέφεται προς όλες τις αξιολογικές προδιαθέσεις της ψυχής του παιδιού, χωρίς κανένα μονομερή περιορισμό. Γι' αυτό η αληθινή παιδαγωγική αγάπη είναι ασυμβίβαστη προς την εξειδικευμένη διδασκαλία. «Ο-ποιος π.χ. παρέχει στον εκπαιδευόμενο επιστημονική γνώση, χωρίς να έμψυχώνεται από την πίστη ότι με τη διδασκαλία του αυτή ανυψώνει ολόκληρη την οντότητα του παιδευομένου, αυτόν έγω, παρ' όλη τη φροντίδα του για τον άλλον, δεν θά τον κατέτασσα στην τάξη των παιδαγωγών» («Μορφές ζωής» έκδ. 7η σελ. 370). Απαραίτητη βάση για να οικοδομηθῆ η αγωγή αποτελεί ή κατά τον τρόπο που καθωρίστηκε στα προηγούμενα νοούμενη αγάπη. Στο ίδιο βιβλίο σελ. 381 μάς δίνει ο Spranger τον ακόλουθο όρισμό της αγωγής. «Αγωγή είναι ή βούληση που έμφορείται από μία δωρούσα αγάπη προς την ψυχή του άλλου και που επιδιώκει να αναπτύξη εκ των ένδον κάθε αξιολογική δεκτικότητα και κάθε ικανότητα για την πλαστική διαμόρφωση αξιών». Από τον όρισμόν αυτόν προκύπτουν τὰ ακόλουθα τρία οδηγητικά πορίσματα. 1ον. Η ψυχική ανάπτυξη ήμπορεί να έπηρεάζεται μόνο από τις αξίες και όχι από τη νομοτέλεια που ένυπάρχει στα αντικειμενικά δεδομένα του ύλικου περιεχομένου της αγωγής. 2ον. Το κέντρο της αληθινής παιδείας το αποτελεί ή ειδολογική μόρφωση, ή ανάπτυξη της δυναμικότητας των ψυχικών έναργημάτων και όχι ή ύλική μόρφωση που θέτει ως σκοπό της τον πλουτισμό των γνώσεων του εκ-

παιδευομένου. 3ον. Η αγωγή είναι φαινόμενο κατά βάθος θρησκευτικό, γιατί προσανατολίζεται πάντοτε προς το σύνολο της ψυχής και προς τη στάση που παίρνει ή ψυχή απέναντι στη ζωή και στο σύνολο της ύπαρξεως. Η αναλυτική περιγραφή της ούσίας της αγωγής μάς δίνει τη βάση για να κατανοήσωμε και την άτομική ιδιοσυστασία του παιδαγωγού. Έχομε σημειώσει στα προηγούμενα ότι ο Spranger κατατάσσει τις συγκεκριμένες άτομικότητες σε 6 τύπους. Οι τύποι αυτοί όμως ήμπορούν να συνδυασθούν και να αποτελέσουν άλλους συνθετώτερους. Ένας τέτοιος συνθετικός τύπος είναι και εκείνος τον όποιον αντιπροσωπεύει ο παιδαγωγός. Η προθυμία του να έξυπηρετησῆ με αυτόπαρνηση την ανάπτυξη της ψυχής του νέου που εκπαιδεύει, μάς δίνει το δικαίωμα να τον υπαγάγωμε στον κοινωνικό τύπο. Η ικανότητά του να αισθάνεται βαθύτατα την ωραιότητα της νεανικής ψυχής τον φέρνει κοντά στον αισθητικό τύπο. Η συνείδηση ότι παρέχει βοήθεια στο νέο να κατανοήση τους έσχατους σκοπούς της ύπαρξεως προσδίδει στην παιδαγωγική προσωπικότητα ένα τόνο βαθύτατα θρησκευτικό. Οι συγκεκριμένοι τύποι των παιδαγωγών ήμπορούν να υποδιαιρεθούν σε δυο ειδικώτερες ομάδες. Το πρότυπο της πρώτης το αποτελούν ο Σωκράτης και ο Πλάτων. Σ' αυτούς γίνεται περισσότερο έκδηλη ή αισθητική διάθεση. Το πρώτο έρέθισμα για να λάβη ύπόσταση ή παιδαγωγική αγάπη το προσφέρει ή νεανική ωραιότητα. Της δευτέρας ομάδος πρότυπο θεωρεί ο Spranger τον Pestalozzi. Έδω το έρέθισμα που αφυπνίζει την παιδαγωγική ένεργητικότητα είναι ή χριστιανική αγάπη ο άπεραντος σεβασμός προς το θείο στοιχείο που ένυπάρχει στα άδυτα της ανθρωπίνης ψυχής. Προορισμός της αγωγής είναι να δώση βοήθεια στο νεαρόν άνθρωπο να πάρη απέναντι στη ζωή και στον κόσμο μία τοποθέτηση σύμφωνη με τις ήθικες προσταγές που έρχονται από τὰ βάθη του κριτηρίου της έσωτερικής του συνειδήσεως. Η προσπάθεια που σημειώνεται στα όλοκληρωτικά κράτη, να δημιουργηθῆ με την ύποβολή και την προπαγάνδα των ίδεολογιών ένας νέος τύπος ανθρώπου σύμφωνα με προκαθορισμένα σχέδια, αποτελεί παραβίασμό της ανθρωπίνης έλευθερίας και άπόπειρα να κανασιγασθῆ ή έσωτερική φωνή της συνειδήσεως. Η αληθινή παιδεία έχει τις ρίζες της στις έσχατες θρησκευτικές πεποιθήσεις του ανθρώπου. Αν δεν ριζώση στο βαθύ αυτό στρώμα, δεν ήμπορεί να άποκτήση σταθερότητα και δυναμισμό. Η έξακρίβωση των έξωτερικών τεχνοκρατικών νομοτελειών, που έμφανίζονται κατά την παιδευτική διαδικασία, δεν μάς βοηθούν καθόλου για να φθάσωμε στη

βασική εσωτερική αρχή του παιδευτικού φαινομένου. Το παιδευτικό ένεργημα δέν είναι τεχνοκρατικό αλλά καθαρά πνευματικό. Προϋποθέτει την παρουσία της δω-

ρούσης αγάπης, την Ικανότητα για είσοδο στα άδυτα της ψυχής του παιδευόμενου και τη χωρίς περιορισμό αυταπάρνηση του παιδευόντος.

5. Η ΚΑΤΑΝΟΟΥΣΑ ΜΕΘΟΔΟΣ

Σε οργανική συνάφεια με τις ψυχολογικές και παιδαγωγικές έρευνές του έχει καλλιεργήσει ο Spranger και τη μεθοδολογική σύνταξη των επιστημών του πνεύματος. Και στα δύο θεμελιώδη μεγάλα συγγράμματά του και σε άλλες ειδικότερες μελέτες του ο Spranger ασχολήθηκε με τη διασαφήνιση της μεθόδου της «κατανόησης» (Verstehen) που αποτελεί τη βάση της μεθοδολογίας των πνευματικών επιστημών. Κατανόηση είναι η Ικανότητα να θεωρήσωμε σε άμεση έποπτεία μιάν νοηματική συνάφεια που ένυπάρχει στο βίωμα, στη συμπεριφορά, στις έξωτερικά έκδηλούμενες πρακτικές ένεργητικότητες ενός ανθρώπου, ή μιās ομάδας ανθρώπων, ή μέσα σε μιάν πνευματική αντικειμενικοποίηση (π.χ. ένα ποίημα, ένα καλλιτέχνημα μιάν μορφή πολιτικής ή οικονομικής ζωής κτλ.). Η κατανόηση είναι μιάν πνευματική πράξη, δυνάμει της οποίας μεταφέρομε τόν έαυτό μας στον πνευματικό κόσμο ενός πνευματικού ανθρώπου, ή ενός πνευματικού δημιουργήματος. Θα ήταν όμως λάθος να σχηματίσωμε τη γνώμη, ότι αυτή η μετάθεση περιορίζεται σε μιάν άπλη έπαναβίωση ενός βιώματος, ή σε μιάν άπλη άναπαράσταση ενός πνευματικού συνόλου, που έμφανίζει Ιδιάζουσα δομή (Struktur). Η «κατανόηση» για να έχη πληρότητα, πρέπει να προχωρή πέρα από τα ύποκειμενικά βιωματικά γεγονότα στις νοηματικές προϋποθέσεις που αποτελούν τόν πυρήνα των βιωματικών δεδομένων. Γιατί, όπως διαπιστώνει ο Spranger, «ύπάρχουν ύπερτερες νοηματικές συνάφειες που λειτουργούν ως προϋποθέσεις του αντικειμενικού βίου, χωρίς να πέφτουν στη σφαίρα της άμεσα αντιληπτής ύποκειμενικής έμπειρίας». Κατανόηση λοιπόν δέν είναι να μετατεθούμε με την φαντασία σε ένα ξένο βίωμα. Πρέπει να προχωρήσωμε πέρα από την έπαναβίωση στην αποκάλυψη των αντικειμενικού κύρους νοηματικών συναφειών, από τις οποίες διέπεται τó βίωμα που θέλομε να κατανοήσωμε. (Βλέπε Ψυχ. Έφηβ. ηλικίας, έλλ. μετάφρ. σελ. 25). Ο άτομικά νοημένος άνθρωπος καθώς και οι ανθρώπινες ομάδες στα πνευματικά τους ένεργήματα κυριαρχούνται και καθορίζονται από ύπερυποκειμενικές αντικειμενικοποιήσεις του πνεύματος, όπως είναι η έπιστήμη, ή οικονομία, ή πολιτεία, ή τέχνη, ή κοινωνία, ή θρησκεία. Η κατανόηση μάς ύψώνει σε αντικειμενική σφαίρα έπάνω από την ύποκειμενικότητα του άτομι-

κού ή κοινωνικού βιώματος. Οι βασικές κατευθυντήριες γραμμές που μάς καθοδηγούν είναι οι αξιολογικές νομοτέλειες που παρουσιάζει ο ύπερυποκειμενικός πνευματικός κόσμος.

Η «κατανοούσα» μέθοδος απέδωκε στα χέρια του Spranger ύπέροχα αποτελέσματα. Άρκει κανείς να μελετήσει έκτός από την «Ψυχολογία της έφηβικής ηλικίας» δύο άλλες έλληνικά μεταφρασμένες πραγματείες του για να Ιδθ πόσο κοντά μάς πάει στον πυρήνα των ένδομούχων πνευματικών σκιρτημάτων. Έννοούμε τις δύο πραγματείες «Η κοσμοθεωρία του Γκαίτε», και «Ο Γκαίτε και αι μεταφυσικαί αποκαλύψεις» που μετέφρασε στα έλληνικά ο φίλος καθηγητής κ. Ν. Λούβαρης. Στα δύο αυτά έργα με βαθύτατη διεισδυτικότητα και καθαρώτατη έκφραση μάς παρουσιάζει ο Spranger τη μεταφυσική και θρησκευτική συνείδηση του Γκαίτε, την αγάπη του προς την έρευνα και την ήρεμη εύλάβεια έμπρός στο άνεξερεύνητο. Τό νόημα των προσπαθειών που κατέβαλεν ο μέγας ποιητής σε όλη του τη ζωή, γράφει ο Spranger στο τέλος της πρώτης από τις σημειωθείσες δύο πραγματείες του, ήταν η μεταλλαγή από τó πρόσκαιρο στο αιώνιο. «Δέν έκρουσε ματαίως ο ποιητής την θύραν του παραδείσου με τά τραύματα της ζωής του και με τά τραύματα της αγάπης του. Τό Ιερώτατο σύμβαμα, ο θάνατος, είναι η μεταλλαγή εις τó αιώνιον. Άλλ' η επίγειος προσπάθεια δέν είναι άνυπόστατος σκιά, άλλ' είναι συγχρόνως ή ζωή και ή όδός».

Η έκθεση που προηγήθηκε έκαμε φανερό ότι όλες οι πνευματικές αναζητήσεις του Spranger συναπαρτίζουν ένα σύνολο με άρμονική οργανικότητα. Στην ένιαία και συνθετική δομή της ατομικότητας αντιστοιχεί η ένότης του ύπερατομικού πνεύματος. Τόσο στην άτομικά δεδομένη πνευματική ένότητα, όσο και στην όλότητα του πνεύματος, κυριαρχεί η αρχή της συνολικότητας. Σε κάθε Ιδεώδη τύπο ζωής και σε κάθε περιοχή του πνεύματος, παρά την ύπερίσχυση μιās μερικώτερης αξιολογικής κατευθύνσεως, άνευρίσκεται η όλότης του αξιολογικού βασιλείου. Τό αντικειμενικοποιημένο πνεύμα δέν αποτελεί ένα συντριπτικό για τó άτομικό πνεύμα αντίρροπο, όπως συμβαίνει στα σοσιαλιστικά συστήματα. Ο Spranger διδάσκει ότι ο σεβασμός μας προς τó άτομικό πνεύμα και την άτομική έλευθερία έχη τά ίδια δικαιώματα όσα και ο σεβασμός μας έμπρός

στό άντικειμενικοποιημένο πνεύμα. Ή προσπάθεια τών σοσιαλιστών νά ύψώσουν τήν κοινωνία σέ μεταφυσική όντότητα καί νά ταπεινώσουν τήν άτομική προσωπικότητα σέ άμελητέα ποσότητα, δέν εύρηκε τόν Spranger κατά κανένα τρόπο σύμφωνο. Γι' αυτόν οι από τήν προσωπικότητα έκπορευόμενες άξιολογικές εκδηλώσεις δέν άποτελούν άντίθεση πρός τίς ύπερατομικές αλλά «όμολογία». Ο ύπερατομικός άξιολογικός βίος έχει τίς ρίζες στή συγκεκριμένη ζωή ζωντανών προσωπικοτήτων. Όλες αυτές οι πεποιθήσεις του Spranger δείχνουν ότι έμεινε πάντοτε πιστός στά διδάγματα του W. v. Humboldt, σύμφωνα με τά όποια ή άληθινή μόρφωση συναπαρ-

τίζεται από τήν όμολογη καλλιέργεια τής άτομικότητας, καθολικότητας καί συνολικότητας. Ή άτομική πνευματική ζωή έρχεται σέ συνεπαφή με τή συνολική δύναμη ένός θρησκευτικού συνδέσμου. Ή συνέχεια τών πολιτιστικών προσπαθειών τών έποχών καί τών γενεών μαρτυρεί ότι ύπάρχει μιá ζωντανή όντότητα πού άγωνίζεται για νά προσπελάσει σ' αυτή τήν ένότητα. Όταν ή συγκεκριμένη προσωπικότητα έμβαθύνη στό νόημα τών πνευματικών άντικειμενικοποιήσεων, κατανοεί με πληρότητα τόν έαυτό της, καί τήν ιστορική ήθική της άποστολή καί τήν τοποθέτησή της μέσα στήν περιεκτική τών όλων πνευματική ένότητα.

6. ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΣ ΚΑΙ ΕΜΨΥΧΩΤΗΣ

Έκείνο πού όλοκληρώνει τήν πνευματική φυσιογνωμία του Spranger είναι ή προσωπική διδακτική του δράση. Από τό 1905 έως σήμερα εύρίσκεται πάντοτε επάνω στην έδρα έρχόμενος σέ ζωντανή έπαφή με τή νεότητα. Τό έτος εκείνο επήρε τό ύφηγητικό αξίωμα. Στά 1911 έγινε έκτακτος καθηγητής καί στά 1912 τακτικός στό Πανεπιστήμιο τής Λειψίας. Τό 1920 εκλήθηκε νά διδάξει ως τακτικός καθηγητής στό Πανεπιστήμιο του Βερολίνου. Στά χρόνια τής επικρατήσεως του έθνικοσοσιαλισμού τά πράγματα ήταν πολύ στενόχωρα για τόν Spranger. Αναγκάστηκε νά φύγει στην Ίαπωνία καί έξαναγύρισε πριν τελειώσει ο δεύτερος πόλεμος στό Βερολίνο. Μετά τήν κατάληψη τής γερμανικής πρωτεύουσας από τούς Ρώσους εύρέθηκε άναγκασμένος νά ζητήσει άσυλο στόν Τυβίγγη. Όσοι είχαν τήν εύκαιρία νά άκούσουν τήν προφορική του διδασκαλία όμολογούν ότι ή παρακολούθησή της δημιουργεί μέσα στην ψυχή ένα βαθύτατο βίωμα. Ο λόγος του έμφανίζει άρμονικήν όργανικότητα, ώσαν αυτή για τήν όποια μιλεί ο Πλάτων στό «Φαίδρο». Δημιουργεί στην ψυχή πραγματικά διδασκαλική πειθώ, φωτίζει τό νοΰ καί συγκινεί τήν καρδιά. Αναβλύζει από τά βάθη τής ψυχής του καί εκδηλώνεται φυσικά, χωρίς νά ζητη βοήθεια από γραπτά ύπομνήματα. Ξεχωριστό του Spranger προτέρημα είναι ή ικανότητά του νά έρχεται σέ άμεση ψυχική έπαφή με τή νεολαία πού διδάσκει. Είχε τήν εύκαιρία νά παρακολουθήσει τίς ψυχικές άνησυχίες καί τήν τραγική μοίρα πέντε νεανικών γενεών από τό 1900 έως σήμερα. Ή λεγομένη «κίνηση τών νέων» δέν κατενοήθηκε τόσο βαθειά από κανένα όσο από τόν Spranger. Αυτός διεύγωσε ότι ή αίτία πού ώδήγησε τή νεολαία στην τραγική της καταστροφή καί στην ύποδούλωση, ήταν ή άνικανότητά της νά παίρνη ώρισμένη στάση άπέναντι στα συγκεκριμένα προβλήματα

τής ζωής, καθώς καί ή εκζήτηση μιáς άρνητικά έννοημένης έλευθερίας. Σκυμμένος επάνω στα έρείπια του παρόντος ο γηραιός διδάσκαλος δέν χάνει τό θάρρος του καί έξακολουθεί νά δείχνη τό σωστό δρόμο. Ως γνήσιος Σωκρατικός ύπενθυμίζει στους συμπολίτες του ότι τό πέρασμα μέσα από τούς δύσκολους δρόμους τής άπορίας καί τής άμηχανίας ίσοδυναμεί με άναβάπτιση καί αναγέννηση. Δέν νομίζει ότι άρκεϊ ή λήψη μιáς αποφάσεως βασισμένης στην εκτίμηση τών άμέσων δεδομένων, όπως διδάσκουν οι ύπαρξιστές. Άπαραίτητος είναι ο βαθύτερος αναλογισμός πού άναμετρά τήν έμπειρία με κριτικό πνεύμα καί δείχνει ότι ή έλευθερία προϋποθέτει τήν ύπαρξη δεσμεύσεων.

Από έλληνική άποψη ή έβδομηκοντατηρίδα του Spranger έχει ιδιαίτερη σημασία για πολλούς λόγους. Ο κυριώτερος είναι ότι υπήρξε πάντοτε θαυμαστής του άρχαίου έλληνικού πνεύματος καί πρόμαχος τής άνθρωπιστικής παιδείας, τής μορφώσεως δηλαδή εκείνης πού έμπραγματώνεται μόνο όταν έρθωμε σέ άμεση έπαφή με τά δημιουργήματα του έλληνικού πνεύματος. Οι πανεπιστημιακές του παραδόσεις καί οι συγγραφές του του έδωσαν τήν εύκαιρία νά φέρνη στην επικαιρότητα τίς έλληνικές εκπαιδευτικές ιδέες. Ο πλατωνικός διάλογος «Μένων» έχει χαρακτηρησθή από τό Spranger ως άπάρáμιλλο πρότυπο διδασκαλίας πού γίνεται σύμφωνα με τήν πολυθρύλητη άρχή του λεγομένου «Σχολείου έργασίας». Τήν άγάπη του προς τήν άρχαία Ελλάδα τήν επεκτείνει καί στή νέα. Με μεγάλη χαρά έδέχτηκε πρό όλίγων έτών νά επισκεφθή τας Αθήνας καί νά φωτίσει τούς εκπαιδευτικούς λειτουργούς με σειρά διαλέξεων. Στόν έρωτά του αυτόν προς τήν Ελλάδα εύρηκε πάντοτε ο γηραιός διδάσκαλος ειλικρινή καί θερμόν άντέρωτα. Ένα πλήθος Έλλήνων εκπαιδευτικών τόν περιβάλλει με θαυ-

μάσμο και αγάπη. Οί πανεπιστημιακοί μας διδάσκαλοι Ν. Λούβαρης, Κ. Βουρβέρης, Ι. Σταματάκος, Β. Ξεάρχος, Γερ. Κονιδάρης, οί παιδαγωγοί μας Γ. Παλαιολόγος, Παν. Κοροτζής, Κ. Μερεντίτης, Εύρ. Σούρλας καθώς και πολλοί άλλοι θεωρούν ευτύχημα τὸ ὅτι ἀκροάσθησαν τῆ διδασκαλίᾳ του και ἦρθαν σὲ προσωπικὴ ἀναστροφή μαζί του. Δίκαιο λοιπὸν εἶναι ὅσοι ἐμαθήτευ-

σαν κοντά του στὴν ἑορτὴ τῆς ἑβδομηκοντατηρίδας του νὰ φέρουν τὴν ἀνάμνησίν τους στὸ χαρακτηρισμὸ ποὺ γίνεται στὸν πλατωνικὸ «Θεαίτητον» σχετικὰ μὲ τὸ φιλόσοφο Παρμενίδη: «Παρμενίδης δὲ μοφαινεται τὸ τοῦ Ὀμήρου αἰδοῖός τε μοι εἶναι ἅμα δεινός τε» συμπροσέμειξα γὰρ δὴ τῷ ἀνδρὶ πάνυ νέος πάνυ πρεσβύτη και μοι ἐφάνη βάθος τι ἔχειν παντάπασι γενναῖον.»

Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ

ΒΟΤΑΝΟΛΟΓΗΜΑΤΑ

ΓΛΩΣΣΙΚΑ — ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑ

Φασκομηλιές λέει ὁ λαὸς τὸ φαρμακευτικὸ ἔλελισφακο (*salvia officinalis*) και τὴ μηλοσφακιά (ἐλελιφ. τὸ μηλοφόρον, *salvia pomifera*), τις δυὸ σφάκες κοντολογίς ποὺ πίνει τὴ χειμωνιά τὸ μοσκοβολιστὸ ζεστό τους. (Φασκομηλιές πίνανε κι' οί ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι στὰ θερμωπώλια).

Στὰ βότανα ἐτοῦτα δίνουνε ἀπὸ τόπο σὲ τόπο λογίς ὀνόματα: φουσκομηλιά, χαμωσφάκα, χαμωσφακιά, μωσχακίδι, λελισφακιά, σφάκα, σφακιά κ.λ.¹

Σπακόμηλο στὴν Κύπρο, λιγοσφακιά στὴ Νάξο, λισφάκι και λισφακιά στὴν Κούμη, φασκομηλιέ και σφακομηλιέ στὴν Κρήτη, σπακομηλιά και μελισφακιά στὴν Ἰκαριά, φλασκομηλιά στὴν Τήνο, Κέρκυρα, Σύρα κι ἄλλοῦ, ἀλιφασκιά στὰ Ἐφτάνησα κι' ἄλλοῦ, κυνομαλιά στὴν Κάρπαθο (ἐκεῖ σφάκα λένε τὴν πικροδάφνη)², ἀλίσφακο στὰ Ὀλύμπια κ.λ.

Ἡ μηλοσφακιά (*s. pomifera*) — ἡ σεριανὴ μὲ τῶνομα — εἶναι ὁ ἔλελισφακος τοῦ Θεόφραστου ποὺ τόνε ξεχωρίζει ἀπὸ τὴν ἀγριασφάκα: «σφάκος δὲ και ἔλελισφακος διαφέρουσιν ὡς ἂν τὸ μὲν ἡμερον τὸ δὲ ἀγριον» λειότερον γὰρ τὸ φύλλον τοῦ σφάκου και ἔλαττον και αὐχμηρότερον, τὸ δὲ τοῦ ἔλελισφάκου, τραχύτερον»³.

1. Βλ. και Γ. Χατζηδάκι, Μεσαιων. και νέα Ἑλληνικά, Β' σ. 230.

2. Βλ. Μιχαηλίδη Ν. Σύμμεικτα Καρπάθου, σ. 47 και 184.

3. Ὁ Κοραῖς ποὺ θέλει συνώνυμο τὸ κόσαλον, δίνοντάς μας τὸ ἔτυμο («φασκομηλιά διὰ τὸ στρογγύλον τοῦ καρποῦ ὡς τὰ μήλα, ἐτι δὲ και διὰ τὴν ὁμοιότητα τῶν φύλλων»), ἀφίνει τὸν Ἰγγλέζο σχολιαστὴ τοῦ Θεοφράστου Stack Louse νὰ ξεκαθαρίσει τὰ εἶδη: «ὀνομάζουσιν οἱ Γραικοὶ φάκον και ἀλιφασκίαν τὴν *salvia triloba*... φασκομηλίαν δὲ τὴν *salvia pomifera*». (Ἄτακτα Δ', σ. 42).

Ἡ μηλοσφακιά τούτη εἶναι συχνὴ στὰ βουνά μας. Ἡ φασκομηλιά πάλε (*salvia officinalis*), λιγοστὴ στὸν τόπο μας, ἀρῆα και ποῦ, — πτότερη βγαίνει στὰ νότια νησιά, — φέρνει συχνὰ σύγχυση στοὺς εἰδικούς.

Τὸ βότανο τούτο εἶναι καταποῦ φαίνεται ὁ σφάκος τοῦ Ἰπποκράτη, τοῦ Ἀριστοφάνη («κεδρίδας, ἀνηθον, σφάκον... ὡς ἐπιτήδεια παῦσαι στρόφον»), ὁ ἔλελισφακος τοῦ Διοσκορίδη, τοῦ Ἡσυχίου («πόα τις ὁμοία δίκτάμω»), τοῦ Σουῖδα, τοῦ Γαληνοῦ κ.ἄ. κι' ἀπ' τὰ φύλλα του ρίχτανε δίχως ἄλλο στὸ σταμνὶ μὲ τὸ κρασί γιὰ νὰ φτιάξουνε τὸν ἔλελισφακίτη τοῦ Διοσκορίδη — «οἶνος κατασταμνισθεῖς».

Ἐλελισφακος, ἴσως ἀπὸ τὸ ἔλελιζω (ἐλίσσω) και σφάκος ἡ καλύτερα φακός, γιὰ τὶ τὰ φύλλα τῆς σφακιάς «ἐλίσσονται» εἶναι στριφτάδια, κατσαρά, και φακός γιὰ τοὺς στρογγυλοὺς καρποὺς ποὺ φτιάχνει.

ΜΙΜΗΣ ΠΟΜΟΝΗΣ

4. Ὁ Καρυοφύλλης, λόγου χάρη, (Ἰατρικὸν Λεξικόν) λέει: «παρ' ἡμῖν ἂν τὶ τῆς *salvia officinalis* φύεται ἢ *s. pomifera* και ἢ *calycina* ἐπὶ τῶν βουνῶν». Ὁ Μηλιαράκης στὴ Βοτανικὴ του ἀποσώπειν ο ν ο ν τ α ς και τὴν *officinalis* και τὴν *pomifera* λέει: «εἰς φαρμακευτικὴν χρῆσιν και εἰς τὴν δημώδη ἰατρικὴν εὐχρηστα εἶναι τὰ φύλλα σαλβίας τῆς τριλόβου και *s.* τῆς καλυκώδους». Ὁ Γεννάδιος (Φυτολογικὸν Λεξικόν) θέλει πτό ἔλελισφακον τὸ ἕρμινον κ α τ' ἔ ξ ο χ ῆ ν φαρμακευτικόν» και, ἐνῶ ὁ πολὺ-ἔσρος Ἀφεντούλης (Φαρμακολογία) τονίζει πὼς σ π α ν ἴ ζ ε ι στὸν τόπο μας ἡ φαρμακευτικὴ σφακιά, ὅτι εἶναι συχνὴ κατὰ τὰ μεσημβρινὰ τῆς Εὐρώπης και «ἂν τ' αὐτῆς φέρονται παρ' ἡμῖν τὰ εἶδη *triloba*, *pomifera* και *calycina*», οἱ Πρινέας - Σφακιανῆς βεβαιώνουν στὴ Βοτανικὴ τους πὼς «εἶναι αὐτοφυῆς σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα». (Βλ. γιὰ ὅλα και σὲ ὅλους στὴ λέξη: ἔλελισφακος, *salvia*).